

«Социологические науки». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2015/12/61530>

9. Исследователи выяснили в чём кроется причина рискованного поведения подростков // Світ 24. – 2013. – 4 листопада. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://svit24.net/zdorovie/305-zdorovie/92265-yssledovately-vjasnyly-v-chem-kroetsja-prychyna-ryskovannogo-povedenyja-podrostkov>

10. Корчагина Юлия. Риск – благородное дело? // Журнал «Здоровье детей». – 2009. – № 11. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zdd.1september.ru/articles/2009/11/11>

11. Проценко Николай. Подростки: трудности взросления // Журнал «Psychologies». – 2016. – 17 января. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.psychologies.ru/roditeli/teenagers/podrostki-trudnosti-vzrosleniya/>

Пінська О.Л.

доцент,

Криворізький державний педагогічний університет

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Реформування освітньої сфери поставило перед вітчизняною вищою школою завдання підготовки педагогів нового типу, висококваліфікованих фахівців, здатних до реалізації комплексу дій у ситуаціях життєвого ускладнення їх професійної самореалізації, що потребує удосконалення психологічної підготовки студентів у процесі оволодіння професійною діяльністю. Специфіка педагогічної діяльності, її суспільна значимість накладають на вчителя сукупність обов'язків, які виступають перед ним як продиктовані суспільною необхідністю і доцільністю вимоги, об'єктивною стороною яких є зміст обов'язків, а суб'єктивною – усвідомлення їх, як необхідних стосовно себе. Але, щоб ефективно виконувати педагогічну діяльність, учителю недостатньо знати вимоги до його праці і бути впевненим у їх доцільності, а й потрібно володіти значущими особистісно-професійними якостями, в системі яких базовою виступає відповідальність. Професійна відповідальність, як складне і багаторівневе явище, виражає ставлення особистості вчителя до своїх

обов'язків, реалізація яких стає його внутрішньою потребою і психологічною готовністю до їх виконання.

Разом з тим в закладах освіти недостатньо приділяється уваги формуванню професійної відповідальності у майбутнього вчителя, що визначає актуальність означеної проблеми.

Відповідальність, як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості та суб'єктивного сприйняття нею навколишньої дійсності, емоційного ставлення до обов'язку розглядається у наукових працях К. О. Альбуханової-Славської, Б. Г. Ананьєва, І. Д. Беха, І. С. Кона, Л. С. Рубінштейна, Л. Колберга, Ж. Піаже, К. Роджерса, В. Франкла та ін. За визначенням С. Ф. Анисимова, відповідальність «...може бути представлена в суб'єктивному, психологічному змісті як своєрідний стан свідомості (у формі свідомості і почуття відповідальності, обов'язку, совісті і т.п.) [1, с. 115]. Цю думку поділяє К. Муздибаєв, розглядаючи відповідальність як «результат інтеграції всіх психічних функцій особистості: суб'єктивного сприймання навколишнього світу, оцінки власних чуттєвих ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку, волі» [3, с. 19].

Як «особистісну якість, в основі якої закладені усвідомлений індивідом загально-вагомий обов'язок, власні переконання та моральні принципи, здатність особистості осмислити прагнення, передбачати результати своїх дій з урахуванням власних поглядів та поглядів інших людей», характеризує відповідальність І. Д. Бех [2, с. 11]. Як рису особистості, що формується у спільній діяльності з іншими людьми шляхом засвоєння соціальних цінностей, норм і правил поведінки розглядає відповідальність А. В. Петровський [4].

З точки зору Н. Г. Ничкало, відповідальність характеризується співвідношенням здібностей та можливостей людини виступати суб'єктом своїх дій, її здатністю свідомо, добровільно виконувати певні вимоги, здійснювати правильний моральний вибір [6].

На рівні психологічного аналізу відповідальність, як одна із найбільш загальних особистісно-професійних властивостей, об'єднує в собі складові когнітивно-ціннісної, емоційно-мотиваційної та діяльнісно-поведінкової сфер майбутнього вчителя.

Головна роль у формуванні відповідальності особистості, за Сократом, належить знанням. Люди безвідповідальні не тому, стверджує філософ, що вони такі від природи, а тому, що не знають, що це таке. У зв'язку з цим когнітивно-ціннісна сфера виявляється в інформованості особистості щодо сутності професійної

відповідальності, соціальних вимог до вчителя та норм його поведінки, дотримання яких чекають від нього; усвідомленні власного «Я-професійне», в якому виявляється розуміння своїх обов'язків, адекватності самооцінки своїх можливостей у сфері практичної педагогічної діяльності та соціальної поведінки.

Але одного знання соціальних вимог, обов'язків, усвідомленості відповідальності недостатньо. Відповідальність – це той важливий механізм, через який суспільні стосунки проникають в індивідів і стають змістом їхньої життєдіяльності. Психологічними дослідженнями доведено, що засвоєння знань неможливе без їх переживання. Усе «інтелектуальне» може бути усвідомлене тільки через «емоційне». «Самі емоції людини, як стверджує С. Л. Рубінштейн, являють собою єдність емоційного і інтелектуального» [8, с. 552]. Позитивне емоційне ставлення і прийняття особистістю суспільно визнаних норм і правил поведінки забезпечується мотивацією, суб'єктивною формою існування якої, є емоції (там же).

Не дивлячись на те, що мотиви виконують спонукальну функцію, а емоції відображають і корегують протікання мотиваційних процесів, їх взаємозв'язок сприяє трансформації об'єктивної значущості певних способів поведінки з позицій обов'язку в особистісну значимість. Почуття відповідальності, яке враховує власні переконання, психологічні характеристики особистості, виступає в якості мотиву як ціннісної орієнтації у сфері професійно-педагогічної діяльності, що спонукає до відповідальної поведінки. І. Д. Бех наголошує, що відповідальність є особливим мотивом людських учинків, який відрізняється від усіх інших лише йому властивою рисою ідеальності, і саме наявність цієї риси в діяльності особистості сприяє її моральному розвитку [2].

Безпосереднє почуття відповідальності, в якості мотиву, виконує функцію не тільки стимулювання вчинків, але і їхнього ціннісного обґрунтування. Спонукально-мотиваційна функція відповідальності закінчується прийняттям рішення, виконання якого визначає напрям активності, що безпосередньо приводить до певної дії. Але, як зауважує Я. Рейковський, в умовах розриву між знаннями, емоційно-особистісною оцінкою своїх вчинків та поведінки, «не в кожного вистачає сміливості перебороти психологічний бар'єр, пов'язаний з переходом від прийняття рішення до його втілення у вчинку» [7, с. 94].

Для того, щоб емоційно прийняті знання соціально схваленого образу дій, втілилися в реальній поведінці, необхідно щоб соціально задана норма поведінки не тільки раціонально й емоційно була засвоєна, але й практично освоєна, тобто міцно ввійшла в практику поведінки і діяльності вчителя. Тому, безпосереднім критерієм сформованості відповідальності як особистісно-професійної якості виступає власна поведінкова практика, яка є елементом діяльнісно-поведінкового компоненту і реалізується вчителем через виконання прийнятих рішень, обов'язків, завдань, що потребує постійної саморегуляції особистістю своєї діяльності і поведінки.

Як «внутрішню саморегуляцію і самодетермінацію зрілої особистості, опосередкованої ціннісними орієнтаціями, яка виявляється в усвідомленні людиною причин здійснюваних учинків і їхніх наслідків та в контролі своєї здатності бути причиною змін у навколишньому світі і власному житті» трактує поняття «відповідальність» психологічна енциклопедія [5, с. 60]. Саморегуляція забезпечує актуалізацію способів дії, адекватних особистісно прийнятим нормам суспільної поведінки.

Ефективне здійснення саморегуляції засноване на процесі самопізнання, яке забезпечує усвідомлення себе на основі уточнення, конкретизації і розширенні знань про себе, про свій Я – образ як особистості, адекватне самооцінювання своїх можливостей, що здійснюється на основі рефлексії, емоційно-оціночного ставлення до себе, формує відповідальне ставлення вчителя до професійної діяльності.

Залежно від психологічних особливостей самооцінки як прояву самосвідомості, остання може як стимулювати, так і стримувати процес формування особистісно-професійної відповідальності. Так, об'єктивна самооцінка дозволяє виявити та оцінити свої можливості для прийняття того чи іншого рішення, зумовлює свободу вибору. Неадекватні уявлення про себе нерідко стають джерелом вибору хибних шляхів до самоствердження.

Усвідомлену самооцінку та актуалізацію способів її здійснення виконує механізм самоконтролю, який є показником становлення особистісної відповідальності.

Викладене вище дозволяє зробити висновок щодо складності феномену «професійна відповідальність» і представити його як особистісно-професійну якість майбутнього вчителя, що характеризується усвідомленням і переживанням виконання своїх обов'язків, норм і правил поведінки, яка очікується іншими людьми,

готовністю діяти у відповідності з ними. Подальшого дослідження потребують питання визначення і обґрунтування психологічних умов та технологій формування професійної відповідальності у майбутніх учителів у процесі фахової підготовки.

Список використаних джерел:

1. Анисимов С.Д. Мораль и поведение / С.Д. Анисимов – М.: Наука, 1979. – 142 с.
2. Бех І.Д. Від волі до особистості / І.Д. Бех. – К.: Україна-Віта, 1995. – 202 с.
3. Муздыбаев К.К. Психология ответственности / К.К. Муздыбаев. – Л.: Наука, 1983. – 240 с.
4. Петровский А.В. Психология / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 512 с.
5. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник А.М. Степанов. – К.:»Академвидав», 2006. – 424 с.
6. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
7. Рейковський Я. Экспериментальная психология эмоций / Я. Рейковський. – М.: Мысль, 1995. – 117 с.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Эмоции / С.Л. Рубинштейн. – Питер: СПб, 2002. – 720 с.

Ярощук А.А.

психолог,

Київський військовий ліцей

імені Івана Богуна

ПРОЯВИ ПОМИЛОК БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

На сучасному етапі життя орієнтація в психологічних прийомах та методах є обов'язковою умовою безконфліктного спілкування та успішного досягнення поставлених цілей. Базові знання з психології можуть бути корисними для людей, працюючих в абсолютно різних сферах діяльності та для батьків, які приймають активу участь у розвитку і вихованні своєї дитини. Деякі батьки вважають, що найбільшої турботи дитина потребує до того моменту, поки вона піде в дитячий садок. Далі відповідальність автоматично